

Тәбрик едирик

Елми-педагожи фәалијјәтә башладығы илләрдән бери «Азәрбајжан мәктәби» журналынын нуфузунын үксәлмәсиндә мүстәсна хидмәтләри олан бир нечә мүасир педагог адыны чәкмиш олсаг, биринчиләр сырасында Сизин адыңыз дајанар, әзиз Әждәр мүәллим!

Ма'лумдур ки, Азәрбајжан педагожи фикир тарихини арашдыранлар чох олмушдур, ләкин чәсарәтлә дејә биләрик ки, Сиз халгымызнын тәһсил тарихини дүнјанын ләјагәтли шәхсијјәтләри, маарифләрвәр инсанлары призмасындан арајыб мејдана чыхаран вә букүнкү педагожи дөјәрләримизин һәммин сәләфләрә сөјкәндијини субут едән әсл лүхтәләшминш јарадычы педагог алимләримиздән бирсиниз. Сизин фәалијјәтиниздән — әһмәткеш алим олмағыңыздан мүасирләримиз һаглы олараг ағыздолусу данышыр. Имамла билдиририк ки, сиз енсиқлопедик тафәккурә малик салнамәчин педагог, јени фикирли тәдгигатчылар нәслинин рәһбәрләриндән бири, шәхси һәјәт хошбәхтлијини дә педагогика елминин гәјнағларыны тәдгиг вә тәблиғ етмәкдә көрән чәфакеш дјсан кими дөјәрләнирсиниз.

Вахтилә баш редактору олдуғунуз «Азәрбајжан мәктәби» журналында милли педагоғларымызы тәблиғ етмәклә барабәр, Азәрбајжан педагоғи елминин практикаја тәтбигиндә, милли адәт вә ән'әнәләримиз руһунда кәнч нәслин тәрбијә олунмасында чох бөјүк әмәг сәрф едирсиниз.

Әждәр мүәллим, 15 илдән артыгдыр ки, Сиз «Азәрбајжан мәктәби»нин редакция һеј'әтинин үзвүсүнүз. Етираф едирик ки, журналымызда милли шуурумузун јеткинләшмә вә чычәкләнмә дөврүнү маарифчилик тарихи илә бағламаг сизинлә фәал әмәкдашдыг сәјәсиндә мүмкүн олур.

Елми дәрәчәнин вә елми адынын сәсләнмәсиндән габаг пәтел-лектуал чәкпинизин үксәлмәсинә чалышдығыныз үчүндүр ки, Сиз педагоғи елмләр доктору алимлик дәрәчәси илә профессор елми адына ејин заманда ләјиг көрүлмүшсүнүз. Педагогика елми сәһәсиндә бу чүр рекорд көстәрјини ола көрә јалиңыз Сизә нәсиб олмушдур ки, Сиз әсл истәдадлара мәхсус өмүр сүрмүшсүнүз вә јаздығыныз диссертация елә илк охунушдан Сизә бөјүк шөһрәт көтирмишдир. Азәрбајжан ААК-нын сәдри дүнја шөһрәтли алим, академик Азад Мирзәчанзадејин елми дәрәчә илә барабәр елми ад диплом вә аттестатыны Сизә тәдгиг етмәси бизи һәдсиз севиндирди.

Әзиз достумуз вә һәмкарымыз Әждәр мүәллим!

Журналымызин тәәсүбүнү чәкән, ләјагәтли зиялыларымызы гиймәтләндирмәји бачаран охучуларымыз адындан, һабелә редакция һеј'әти вә шөхсән өз адымдан Сизин республикамызда илк дөфә белә үксәк гиймәтә ләјиг көрүлдүјүнүзә көрә, үрәкдән тәбрик едирик! Сизә мөһкәм чашағлыгы, узун вә шарәфли өмүр арзулајырыг.

Арзу едирик ки, Азәрбајжан, Русия, Орта Асия вә Күрчүстан педагоғлары арасында јахшы танынан Әждәр Ағажевин педагоғи ирси, шәхсијјәти вә елми биографиясы кәләчәк тәдгигатларын мөвзуларына чеврилсин!

Зәһра ӘЛИЈЕВА,
«Азәрбајжан мәктәби» журналынын
баш редактору.

Ма'лум олдуғу кими, көркәмли дөвләт хадими, халгымызин ифтихары һәрмәтли президентимиз **БЕЈДӘР ӘЛИЈЕВ** чәнабларынын биләваситә иштиракы аа рәһбәрлији илә суверен Азәрбајжан Республикасынын илк Конституциясы һазырланмыш аа 1995-чи ил ноябр ајынын 12-дә үмүмхалг сәһәрмәси (референдум) јолу илә гәбул едилмишдир. Бу Әсәс Ганун башга сәһәрлә јанашы, тәһсилимизин дә гаршысында нәһәк әзизфәләр гојмушдур. Гүвәдә олан Азәрбајжан Республикасынын Тәһсил Гануну јени Конституциянын руһундән ирәли кәлән тәләбләрә там чавәб аермир. Тәһсил Ганунунун Конституциямызын тәләбләринә ујулашдырылмасына кәдди етијаяч дујулур.

Һазырда Тәһсил Ганунуну јени Конституцияја ујулашдырылмасы сәһәсиндә иш кедир. Профессор Вәһид Әһмәдовун мулаһизәләринә кәрә, Азәрбајжан Республикасынын Тәһсил Ганунунда әксәр мәддәләрин јенидән јазылмасы ләзими.

Редакция профессор В. Әһмәдовун тәдгиг етдији «Азәрбајжан Республикасынын Тәһсил Гануну»нун ләјиһәсини охучуларын музакирасинә аерир вә Сизин ләјиһә һаггында арзу аа тәклифларини ләззәтләјир.

Дахил олан материаллар үмүмләшдириләчәк вә Милли Мәжлисин мувафиг комиссиясына тәдгиг олуначагдыр. Умидварыг ки, истәр дәрч етдикимиз ләјиһә, истәрә охунла олағадар редакция кәндериләчәк материаллар Милли Мәжлисин бу сәһәдәки ишине көмәк едәчәкдир.

ЛАЛИНӘ

Азәрбајжан Республикасынын Тәһсил Гануну

«Азәрбајжан Республикасынын Тәһсил Гануну»нда педагоғи мәфһумлар ашағыдакы мә'нада ишләдилер:

ТӘҺСИЛ — әи кеиш педагоғи аилајыш олуб, һәм тә'лими, һәм дә тәрбијини әһәтә едир. О, мөвчуд габилитәтләрин иницијә етдирилмәсини вәтәндашларын (тәһсил алаиларын) шәхси мәғсәдинә чевирмәк аа бу мәғсәдә инал олмағын оптимал јолларыны өјрәтмәк вәзифәсинә хидмәт едир. Физики, мә'нәви, әхлаги икишәф шәкирдин (тәләбәнин...) дахили тәләбатына чевирмәк, һәр бир һәрәкәти үчүн онун өзүн мөс'улијјәт дашымасыны тә'мин етмәк, вәтәндашын (охујанын) кәләчәк тәләјини онун өзүндән асылы олмасына баша салмаг мүасир мәрһәләдә тәһсилин мәғзини, маһијјәтини тәшкил едир. Дүнјаја биологик варлыг кими көз ачаи адамын социал варлыға кечмәсинә, инсаниләшмәсинә, фәрдин өзүнмәхсус сима кәсб етмәсинә, тәһсил алаини өз шәхсијјәтини өзүни јаратмасына тәһсил системи чавабдеһдир. Тәһсилдә шәкирд (тәләбә...) фәалијјәтин субъекти, мүәллим (она барабәр ту-тулан шәхсләр) исе педагоғи просесин рәһбәридир. Субјектләр рәһбәр арасындакы гаршылыгы өлағе онларын һәр икисини икишәфине јөнәлдирмәли, шәхсијјәт, халг вә дөвләт мәнафејини мутәнасиб узлашдырылмасы јолу илә (бу үч мәнафејин узлашдырылмасы тәһсилимизин апарчыи идеологикасыдыр) Азәрбајжан Республикасынын сивилизасиялы өлкәләр сәвијјәсинә үксәлдилмәси тә'мин олунмалыдыр. Инкишәфий конкрет јолларыны шәкирдләрә (тәләбәләрә, онлара барабәр ту-тулан бүтүн вәтәндашларә) өјрәтмәјә инал олмаг Азәрбајжан Республи-касында јени тәһсил ерасынын башламасы демәкдир. Бу заман шәкирдин (тәләбәнин...) фәрдилији, бәнзәрсизлији, тәкратолунмалыгы, өзүнә инәми тә'мин олунмалы, онун өз «мәијини формалашмасына үс-туилүк верилмәлидир. Мүәллим (она барабәр тутулан шәхсләр) һазыр билији, идејаны шәкирдин (тәләбәнин...) бейини јеритмәли, елә шәраит јаратмалыдыр ки, билик, идеја тәһсил алаини өз бейини, зәкасынын мәссулу кими мејдана чыксын. Тә'лим-тәрбијә просесиндә дис-куссияларә, диалога, зәкаларын сәрбәст јарышына һәр чүр шәраит јарадылмалыдыр. Елмин муһаһисәли мәсәләләрини програм вә дәослик-ләрә дахил етмәјә, мөктәбә көтирмәјә ичәзә верилер.

ТӘЛИМ-тәхсилдин тәркиб һиссәләриндән биридир: 6, шакирдин (таләбәнин) керчаклиги, өзүнү дәрк өтмәси, интеллектуал бахымдан инкишаф, объектив ганунларын дәриндән баша дүшмәси, мөәллимдин рәһбәрлиги алтында билик, бачарыг вә вәрдишләрә јиләләймәси, һөјәти дәјишдирмәк үчү јарадычы фәалијәтә гошулмасы просесидир.

ТӘРБИӘ — шакирдин (таләбәнин...) дәрк етдикләринә, мәнимсә-дикләринә, анладыгларына дүзкүи мунасибәт формалашдырмаг, онда һәдисәләри объектив, әдаләтли гијмәтләидирә билмәк бачарыглары јаратмаг функциясасыны јериә јетири. Тәхсилдин тәркиб һиссәләри олан тә'лим вә тәрбиә вәһдәт һалында, гаршылыгыла әләгә шәрәитиндә һөјә-та кечирилир. Азәрбајҗан Республикасынын Тәхсил Ганунунда белә бир мүддәә асас тутулур ки, тә'лим-тәрбиә вәтәндашын, халгын, һүгүги-де-мократик дәвләтин инкишафы үчүн башлыча шәрәтир, буна көрә дә үстүн саһә һесаб едилир, диггәт мәрказиндә сахлаильыр. Азәрбајҗанда тәхсил бејәлхалг, бәшәри нормалар вә республикада гәбул олуимуш Гануилар, дикәр ганунвәричилик актлары зәмининдә һөјәта кечирилир.

1 БӨЛМӘ

«Азәрбајҗан Республикасынын Тәхсил Гануну» вә онун үмуми мүддәәләри

МАДДӘ 1. «Тәхсил Гануну» анлајышы.

1. Тәхсил Гануну тәхсил саһәсиндә дәвләт сјаәсәтинин әсас прин-ципләрини муәјјан едән, тәхсил системинин фәалијәти вә инкишафы үчүн һүгүги тә'минат јарадан, тәхсил субъектләринин, тәхсил иштирак-чыларынын һүгүг, вәзифә вә сәләһијәтләрини ачыглајан, вәтәндашла-рын тәхсил һүгүгунун тә'минатыны һөјәта кечирән, һүгүги вә физики шәхсләрин тәхсиллә бағлы мунасибәтләрини низамлајан рәсми дәвләт сәһәдидир.

2. Ганун тәшкилати, һүгүги статусундан вә формасындан асылы ол-мајараг Азәрбајҗан Республикасында фәалијәт кәстәрән бүтүн тәхсил мүүссәләринә, мувафиг орган вә тәшкилатлара шамил едилир.

3. Тәхсил ганунвәричилијинә бу Ганун, Азәрбајҗан Республикасында она үјүн олараг верилмиш дикәр тәхсил ганунвәричилији актлары, елә-дә Нахчыван МР-нын өз сәләһијәтләри чәрчивәсиндә вә бу Ганун зәмининдә гәбул етдији онун әразисиндә һөјәта кечирилән тәхсил Гану-ну вә дикәр һүгүги актлар дахилдир.

4. Тәхсил Ганунуну позанлар мувафиг гәјдада мәс'улијәт дашыјыр-лар.

МАДДӘ 2. Дәвләт сјаәсәтинин тәхсил саһәсиндәки принципләри.

1. Дәвләт сјаәсәтинин тәхсил саһәсиндәки принципләри дедикдә мувафиг дәвләт органларынын тәхсил системинин инкишафыны тә'мин едән объектив (елми) ганунлары үзә чыхармасы вә фәалијәт просесин-дә һәмин ганунларын таләбләрини рәһбәр тутмасы баша дүшүлүр.

2. Азәрбајҗан Республикасында дәвләтин тәхсил сјаәсәти ашағы-дакы принципләрә әсасланыр:

а) бәшәри дәјәрләрә, — о чүмләдән һуманизмә вә демократизмә — үстүнлүк верилмәси шәрти илә миллилијә вә бөлкә компонентна диг-гәт јетирмәк; б) вәтәндашын азад инкишафынын өн плана чәкилмәси шәрти илә онун мәнәфәјинин халг вә дәвләт мәнәфәји илә дүзжүн үз-лашдырылмасы; в) тәхсилдә инсан һүгүгларынын вә вәтәндашларын сәғ-ламлыгынын горунмасы; г) вәтәндашларын әдаләтсизлијә гаршы барышмаз руһда тәрбиә едилмәси; д) ваһид тәхсил мөканынын сахланыл-масы шәрти илә Азәрбајҗанда јашајан әзәјлы халгларын, дикәр мил-ләтләрин дилинин, мәдәнијәтинин, тарихинин, адәт-әнәнәләринин го-рунмасына вә инкишафына тәхсил вәситәсилә һәр чур јардым кәстә-рилмәси; е) һамынын тәхсил алмаг һүгүгунун тә'мин олунамасы вә бу мәгсәд үчүн зәрури шәрәитин јарадылмасы; е) тәхсил мүүссәсәләринин мустәғиллијинин, мухтарријәтинин артырилмасы; ә) тәхсилдә плүрализм вә сәғлам рәғбәтин кенишләндирилмәси; ж) сырф дәвләт, сырф өзәл

тәхсил мүүссәсәләри илә јанашы дәвләт-ичтимай, ичтимай-дәвләт тәх-сил мүүссәсәләринин фәалијәти үчүн дә шәрәитин јарадылмасы; з) тәх-силдә дунјавилијә устунлук вермәк шәрти илә вәтәндашлара дини тәх-сил алмаг имканынын верилмәси.

Дәвләт вә дини мүүстәғил фәалијәт кәстәрир, тәхсил мүүссәсәләрини-дә дини јалныз културожи аспектдә (мәдәнијәтимиз, тарихимиз, әдәбиј-јатымыз, инчәсәиәтимизлә әләгәдәр шәкилдә) өјрәдилир. Дини е'тигад исә һәр бир тәхсил аланын шәхси ишидир.

МАДДӘ 3. Тәхсил саһәсиндә дәвләт сјаәсәтинин әсаслары.

1. Азәрбајҗан Республикасында дәвләтин тәхсиллә бағлы сјаәсә-тинин әсаслары ашағыдакылардыр: а) тәхсилдин үстүн саһә һесаб едил-мәси; б) тәхсилдин фәсиләсизлији; в) тәхсил системинин тохунулмазлыгы (тәхсил системиндә сјаәси партијаларын вә дикәр сјаәси гурумларын тәшкилат структурларынын фәалијәтинә јол верилмир. Тәхсил мүүссә-сәләриндә сјаәси мәгсәд дашымајан ушаг вә кәнчләр тәшкилатлары-нын јарадылмасына ичәзә верилир).

2. Дәвләт сјаәсәтинин әсас мүддәәләри «Тәхсилди инки-шаф програмы» адлы сәһәддә өз әксини тапыр. Бу прог-рам һөкүмәт тәрәфиндән һазырланыр вә Али Ганунвәри-чи Орган ону тәсдиг едир. Назирләр Кабинети һәр ил програмын ичра-сы һағында Али Ганунвәричилик Органында һесабатла чыхыш едир, һесабат күтләви информсјаә вәситәләриндә халга чатдырылыр.

3. Азәрбајҗан Республикасында тәхсил дәвләт дилиндә апарылыр. Тә'лимдин башга дилләрдә апарылмасына да ичәзә верилир. Белә мөк-тәбәрин тәдрис планында Азәрбајҗан дили вә әдәбијјаты, Азәрбајҗан тарихи вә чоғрафијасы, Азәрбајҗан инчәсәнәти өзүнә лајигли јер тут-малыдыр.

МАДДӘ 4. Вәтәндашларын тәхсил һүгүгунун дәвләт тәрәфиндән тә'мин едилмәси.

Вәтәндашларын тәхсил һүгүгуна малик олмасыны дәвләт ашағы-дакы шәкилдә тә'мин едир:

1. Тәхсил һүгүгу иргииндән, миллијәтиндән, чинсиндән, јашындан, социал вә мәдди вәзјјәтиндән, ичтимаи мәнәшјиндән, маһкумлуғундан, јашајыш јериндән, сјаәси әгидәсиндән, динә мунасибәт вә мәнсубијә-тиндән асылы олмајараг Азәрбајҗан вәтәндашы олан бүтүн шәхсләрә (о чүмләдән хариҷдә јашајан јурдашларә) шамил едилир. Тәхсил һү-гүгуна мувафиг ганунларла чүзји мәһдудийәтләр гојула билар. Исте'-дадлы ушаглар үчүн ајрыча тәхсил мүүссәсәләри ачмаг үчүн имкан ол-мадыгда јалныз групплар, синифләр ачылыр. Ушағын нечә охумасындан асылы олараг онун синфини (группу) дәјишмәк олар. 2. Вәтәндашла-рын тәхсил алмасы үчүн дәвләт зәрури тәдбирләр һөјәта кечирир: тәх-сил системи јарадыр; итисади вә социал шәрәит јарадыр; дәвләт (вә бәләдијә) тәхсил очагларында имкәнсызларын пулсуз охумаларына тә'минат верир; аккредитасјадан кечмиш дәвләт-ичтимаи вә ичтимаи-дәвләт мөкәтәбәриндә тәхсил аланларын хәрчини дәвләт мөкәтәбәри үчүн нәзәрдә тутулмуш нормативләр чәрчивәсиндә там вә ја гисмән едәјир; өзәл мөкәтәбләр үчүн биналарын ајрылмасыны (хәрчи тәхсил мүүссәсәси тәрәфиндән едәнилмәк шәрти илә) тә'мин едир; өзәл мөк-тәбләрдә тәхсил алан әзтә'минатлы вәтәндашларын хәрчини дәвләт мөкәтәбәри нормасында едәјир; социал јардыма вә сәғламлыгларынын бәрпасына еһтијачы олан ушаглао үчүн интернат мөкәтәбәри, ушаг вә-бәрпасына еһтијачы олан ушаглао үчүн интернат мөкәтәбәри, пешә макта-ләри, сенаторија типли мөкәтәбләр, әләһиддә мөкәтәбләр, пешә макта-ләри вә с. шәбәкәси јарадыр; хусуси исте'дады олан вәтәндашларын тәхсили үчүн елитәр мөкәтәбләр (синифләр, групплар) ачыр, онларын бир һиссәсинин хариҷи өлкәләрдә охумасы үчүн хәрчи өз үзәринә кәтүрүр; һәр ил бәдчәдән дәвләт тәхсил системи үчүн зәрури вәсаит вә рәліүта айырыр; тәхсил мүүссәсәләрини һәр чур верикдән азад едир; тәхсил системинә көмәк едән мүүссәси, идарә вә тәшкилатлара күзәштли вер-килар муәјјән едир; ушагларын тәрбијәси илә мөшғул олмаг үчүн ана-

Азәрбајжан Республिकासынын төһсил системи

лары ушаг уч јашына чатаи гәдәр маашы сахланмаг шәртн илә ишдән азад едир; зәрурн һалларда аэкомплектлн төһлим-тәрбијә мүәссисәләри јарадыр; төһлим-тәрбијә мүәссисәләринә ганунда нәзәрдә тутулмуш гәјдада әләвә кәлнр әлдә етмәк һүгүгү вернр; али төһсил алан вәтән-дашларә едәннлмәмәк, гнсмән едәннлмәмәк ва ја там едәннлмәмәк шәрти нлә кредит верир; төһсил очагларына, малнјә-тәсәрруфат фәалнјә-тнндә, нхтнјарында олан мүлкнјәтдән нстифадәдә мүстәгнлнк вернр; вәтәндашларын төһлим дилинн (хүсусән аңа дилнндә охумасыны), төһсил мүәссисәсинн, төһсил формасыны сечмәк һүгүгү төһмин едилир; вәтәндашын һансы мөктәбдә (өзәл, ичтнман-дөвләт вә с.), һарада (евдә, мустангл јола...) вә нечә охумасында асылы олмәјараг, Дөвләт Эксперт-Аттестаснја Комнсснјасы гаршысында (екстерн јолу да дахил олмәла) нмтаһан вернб мувафнр сәнәд алмасы төһмин еднлр. Әкәр шакирднн (она бәрәбәр тутулан шәхсләрнн) аралыг аттестаснјалары формал тәшкнл еднлмш, бурахылыш аттестаснјасында онун дөвләт стандартларыны мәннсмәмәднји муәјјән олунмушса, дөвләт төһсил мүәссисәсинә вурулмуш маддн зәрәрнн едәнмәсинн төһмин еднр.

МАДДӘ 5. Дөвләт стандартлары вә төһсил програмлары.

1. Азәрбајжан Республिकासынын төһсил мүәссисәләриндә дүнја стандартларына ујун олан дөвләт стандартлары тәтбиг едилнр. Бу стандартлар төһлим-тәрбијә мүәссисәләриннн тнпләри, төһсил обласлары (фәиләри) вә синифләр (групплар, курслар) үзрә Назнрләр Кабинетннн елан етдји мүсабнғә нлә јазылыр. Стандартларда мәнимсәи нлмәсн зәрури олан бнлнкләрнн, формалашдырылмасы вачнб олан бачарыг, вәрдиш вә тәрбијәви кејфнјәтләрин минимум мәзмуну, вәтәндашын төһлим-тәрбијә јүкүнүн максимум һәддн, билик, бачарыг, вәрдиш вә кејфнјәтләрин објектив јохламағын вә гнмәтләндирмәји мөјарлары әкс етднрнлр. Әләһиддә вә профнлли мөктәбләр учун стандарт һазырланаркән ушагларын (кәчнләрнн) хүсусијәтләри һөкмәи нәзәрә алыныр.

2. Вәтәндашын стандартларә ујун формалашмасынын аралыг јохламалары (мәри, синифдән-синфә, курсдан-курса кечмәк вә с.) тәдрис мүәссисәләриннн ннзмамәсн илә муәјјән еднлр. Бурахылыш јохламалары исә төһсил оргаиларында асылы олмәјан Дөвләт Эксперт Аттестаснја Комнсснјасы тәрәфиндән һәјата кечирилр. Төһсил мүәссисәсинн тәшкилатн-һүгүгү (дөвләт, өзәл вә с.) статусундан асылы олмәјараг, бу комнсснја гаршысында бурахылыш аттестаснјасында уғурла кечәнләрин һамысына дөвләт сәвијәлн сәнәд верилнр.

3. Стандартлары Алн Ганунвернчи Орган тәсдиг едир.

4. Стандартларә ујун оларәг, Төһсил Назирлији тәхмини (нүмуиәви) тәдрис планлары вә програмлары һазырләјараг тәсдиг едир, һәр бнр реҗион, төһлим-тәрбијә мүәссисәси һәмнн тәхмини план вә програмлар зәмннндә өзү учун сәрбәст оларәг тәдрис планы, програм һазырләјыр, өзүнүн мувафиг али органында (рајон конфрансы, мөктәб конфрансы, шура вә с.) онлары тәсдиг едир вә һәјата кечирилр.

5. Стандарт, тәдрис планы, програм вә дәрслнк һазырлаиаркәи төһсили мәзмунуна верилән ашағыдакы төләбләр әлдә рәһбәр тутулр: төһсили мәзмуну вәтәндашын азад формалашмасына, инкишафына, еләчә дә өлкәинн иғтисади-социал инкншафына зәмнн јаратмалыдыр; вәтәндаш чәмнјәтннн, һүгүгү-демократик дөвләтин гурулмасына, әдәләтин бәрғәрәр олмасына тәкан вермәлидир; мөдәнијәтләрин говушмасына, мнлли мөдәнијәтин спесификасыны ачылмасына хидмәт кәстәрмәлидир; өлкәинн кадр төһминатыны һәјата кечнрмәлидир; плүралнзм, јарадычылыг, мүстәгнлнк, тәфәккурүн инкишафы учун шәрәит јаратмалыдыр. Фәндахли (бөлмәләрарасы) вә фәиләрарасы әләг имкәнлары днғгәт мәркәзиндә сахланылмалы, төһлимлә тәрбијәинн вәһдәтн өн плана чәкилмәли, шәхсијәти инкншафына комплекс һалда јанашмаг идејасы педагожи просесн фәлсәфәси кими гнмәтләндирилмәлидир.

МАДДӘ 6. «Төһсил системи» аңлајышы. Бу ганунда «Төһсил системи» деднкдә дөвләт стандартларынын вә онлара ујун һазырланмыш төһсил програмларынын төләбләринн һәјата кечнрмәк учун јарадылмыш вә гаршылыгы әләг шәрәитнда фәалнјәт кәстәрән төһлим-тәрбијә мүәссисәләриннн чәмн нәзәрдә тутулур. Белә мүәссисәләри дикәр мүәссисәләрдән, тәшкилат вә гурумлардан, аиләди фәргләнднрәи башлыча амлн мүәллим (вә она бәрәбәр тутулан шәхсләр) — шакирд (вә она бәрәбәр тутулан шәхсләр) мүнәсибәтләриннн (јәһки педагожи мүнәсибәтләринн) өн сырада дурмасыдыр. Бура мөктәбәгәдәр тәрбијә мүәссисәләри, үмүмтәһсил мөктәбләри, техники пешә тәһснли, орта иғтисас мөктәбләри, али мөктәбәр, алидәнсонракы төһсил муәссисәләри, әләвә төһсил мүәссисәләрин (мөктәбдәнкәчәр муәссисәләр, иғтисасартырма вә кадрларын јендән һазырланмасы, пешәујуму мәркәзләри, курслар вә с.) дахнлдир. Төһсил алмағын дикәр формалары (мүстәгил төһсил, аңлә тәрбијәси вә с.) төһсил системнә дахил дејил.

МАДДӘ 7. Төһсил системинн гурулушу.

Төһсил системн ашағыдакы гурулушда муәјјән олунур.

1. Пешәјәгәдәр төһсил мүәссисәләри:

I. Мөктәбәгәдәр тәрбијә мүәссисәләрин (ушаг бағчалары, аңлә-бағча, бағча-интернатлар, ушаг евләри, әләһиддә ушаг мүәссисәләри); 2) үмүмтәһсил мүәссисәләрин; нбтидан төһсил (I—IV синифләр), әсас төһсил (V—IX синифләр), там орта төһсил (X—XI синифләр); үмүмн төһсил верәи әләһиддә мөктәбләр.

II. Пешә-иғтисас төһсил мүәссисәләри (илкин пешә төһснли мөктәбләри, орта иғтисас мөктәбләри, али иғтисас төһснли, пешә-иғтисас верән әләһиддә мүәссисәләр).

III. Пешәдән сонракы төһсил муәссисәләрин (ординатура, мақнстра-тура, докторантура вә с.).

МАДДӘ 8. Төһсил алмағын формалары.

Төһсил ики формада алыныр:

а) төһсил мүәссисәләриндә; б) төһсил мүәссисәләриндән кәнарда (аиләдә, өзүнүтәһсил формасында вә с.) Аилә муәсибәтләри илә педагожи муәсибәтләр ејннјәт тәшкил етмәдији учун аилә төһсил системнә дахил едилмр. Лакин аилә — мөктәб, аңлә-бағча типли муәссисәләр биләваснәт төһсил мүәссисәсн һесаб олунур вә төһсил системнә дахилдир. Аилә—мөктәб типли муәссисәләрдә төһсил алаилар дөвләт мөктәбләриндә аттестаснјадаи кечнрнлр вә һәмнн мөктәбләрдән дөвләт сәнәди алырлар. Бу формалары әләгәләндирилмәсн мүмкүидур.

МАДДӘ 9. Төһсил муәссисәләри

1. Төһсил муәссисәләри деднкдә муәллимин рәһбәрлији алтында вәтәндашлары дөвләт стандартлары сәвијәсиндә һазырлајан төһлим-тәрбијә очаглары баша дүшулур.

2. Төһсил муәссисәләрин тәшкилати-һүгүгн формаларына кәрә ашағыдакы нөвләрә бөлүнур: дөвләт (вә бәләдијә) төһсил муәссисәләри; дөвләт-ичтнмаи төһсил муәссисәләри; ичтнман-дөвләт төһсил муәссисәләри; өзәл (ичтнман) төһсил муәссисәләри.

3. Сырф дөвләт төһсил муәссисәләри там дөвләтнн нхтијарында олур, халгын вә дөвләтин мәнәфәјнн мудафнә едир. Бәләдијә төһсил муәссисәләри јерли һакимнјәт оргаиларынн јаратдыглары төһлим-тәрбијә муәссисәләридир. Булар статусуна кәрә дөвләт мөктәбләринә бәрәбәр тутулур.

4. Дөвләт-ичтнмаи вә ичтнмаи-дөвләт төһсил муәссисәләри дөвләт төһсил муәссисәләри илә өзәл төһсил муәссисәләри арасында аралыг мәрһәләдир. Дөвләт-ичтнман төһсил муәссисәләриндә әсас ролу дөв-

лөт ойнайыр, ичтимаийәт ярдымчы мөвгә түтур. Ичтимаи-дөвлөт мәктәпләриндә әсас җери ичтимаийәт түтур, дөвләт ярдымчы рола малик олур. Бурада ичтимаи органлар (шуралар) үстүн рола маликдир. Ара-лыг мәрһәлә тәһсил муәссисәләриндә малийә хәрчләрини бир һиссәси валидејиләрин һесабына өдөнилир: дөвләт-ичтимаи тәһсил муәссисәләриндә умуми хәрчин 60—65 җаизини дөвләт, җердә галаи һиссәсини аилә (хејријә чәмијәтләри вә с.) өдөјир; ичтимаи-дөвләт тәһсил муәссисәләриндә умуми хәрчин 60—65 җаизини вилә (хејријә чәмијәтләри вә с.), җердә галаи һиссәсини дөвләт өдөјир.

5. Тәсәрруфат һесабы дөвләт мәктәпләри, өләчә дә бүдчәдәи малијәләшдириләи өзәл мәктәпләр дә фәалијәт кәстәрә биләр. Валидејиләр һесабына малијәләшдирилән өзәл тәһсил муәссисәләри мөв-җүд гаунлар чәрчивәсиндә там сәрбәст фәалијәт кәстәриләр, дөвләт онларын ишине јалныз гаунун ичәзә вердији дәрәчәдә мудахилә едә биләр.

6. Гауну јолла тә'сис едилмиш тәһсил муәссисәләри өз фәалијәтләрини һәкүмәтин тәсдиг етдији әсаснамәләр зәмининдә һазырланмыш низамнамәләр үзрә тәшкил едирләр вә һугуғи шөхс статусуна маликдирләр.

7. Тәһсил вәтәндашын (тәһсил әләнын) истәһсалатдан әјрилмәси вә әјрилмәсәи формаларында һәјата кечирилир.

8. Тәһсил муәссисәләринин филиаллары, структур ваһидләри, шө-бәләри тә'сисчинин гәрары илә мустәгил һугуғи шөхс кими фәалијәт кәстәрә биләр.

9. Тәһсил муәссисәләри ассиасијалар, бирликләр вә с. јаратмаг һугуғуна маликдирләр.

МАДДӘ 10. Мәктәбәгәдәр тәһсил муәссисәләри.

1. Шахсийәтин формалашмасыны өзүлү аиләдә вә мәктәбәгәдәр тәһсил муәссисәләриндә гојулур. Она көрә дә ушагларын инкишафында аилә илә мәктәбәгәдәр тә'лим-тәрбијә муәссисәләри сых өләгә шәраитиндә ишләјирләр.

2. Ушаглар мәктәбәгәдәр тәһсил муәссисәләринә, бир гәјдә олараг, 3 јашыннан, һәм дә валидејиләрнин врузсу илә гәбул олунурлар. Белә муәссисәләрә валидејиләр арасындакы өләгә вә мунасибәтләр хусуси муғавиләләр зәмининдә тәнзимләнир.

3. Јерли һакимијәт оргнлары аиләдә вә мәктәбәгәдәр муәссисәләрдә ушагларын нормал инкишафы үчүн зәрури шәраит јаратмаға, онларын фәалијәтини әләгәләндирмәжә, елми-методик көмәклик кәстәрмәжә борчлудурлар.

4. Аиләдә вә мәктәбәгәдәр тәһсил муәссисәләриндә (ушаг 6 јашына чатана гәдәр тә'лим-тәрбијә ишләри ана дилиндә апарылыр) хариичи дилләрин өјрәдилмәсинә јол верилмир, диггәт милли кејфијәтләрин формалашдырылмасына јөнәлдилир.

МАДДӘ 11. Умумтәһсил мәктәпләри.

1. Умумтәһсил үч пилләдән (ибтидаи-тәһсил—I—IV синифләр; әсас тәһсил—I—IX синифләр; там орта тәһсил—X—XI синифләр) ибарәтдир.

2. Ибтидаи мәктәбә гәбулун һаисы јашдан һәјата кечирилмәси һәр мәктәби өз Низамаиәси илә муәјјән едилир. Бу заман 6 јаш әсас кәтурулур, лакии ушағын психофизиоложи хусусијәтләри зәмининдә ону бир гәдәр артырмаг мүмкүидур.

3. Синифләрдә шакирдләрин сајы, өләчә дә дәрс јүкүнүи нормасы (ставкасы) Әсаснамә вә Низамаиә илә муәјјән едилир.

4. Умуми тәһсил ичбари вә дөвләт мәктәпләриндә пүлсүздур.

5. Мәктәбәлир әсас пилләни баша вүрдүгдаи сонрә X синфә, илкин пешә мәктәпләринә вә с. гәбул едилирләр.

6. Әлаһиддә мәктәпләри програмлары ади умумтәһсил програмларындан јалныз шакирдләри психофизиоложи инкишафынын вә им-канларынын нөзәрә алынмасына көрә фәргләнир.

7. Тәһсил пилләләрини програмларында варислијин көзләнилмәси вәчибдир.

8. Умумтәһсил мәктәпләрини биринчи вә икинчи пилләләриндә ики вә даһа артыг фөндән гејри-кафи кәстәрчиси олан шакирд ја синифдә сахлаиылыр, ја коррексия синифләринә кечирилир, ја да аилә мәктәбиндә тәһсилини давам етдирир. Коррексия синифләриндә бир фөнн үзрә гејри-кафи алаи шакирдләр шөрти олараг, синифдәи-синфә кечирилир.

9. Там орта тәһсил мухтәлиф профилләр үзрә тәшкил олунур; синифләрин ики јерә бөлүнмәси Әсаснамә вә Низамнамә әсасында һәјата кечирилир; вәтәндәшлар 17 јашына гәдәр ичбари тәһсилә чәлб олунурлар. (әлаһиддә мәктәпләрдә јаш сәдди бир гәдәр артырыла биләр).

10. Хусуси һалларда шакирд валидејин вә мәктәбин гәршылыгы разылыгы әсасында умуми тәһсили баша вурмадан мәктәбәи кәдә биләр.

11. Гәјдәни позан ушағын мәктәбдән чыхарылмасы Әсаснамә вә Низамнамә илә муәјјән едилир (валидејин һимәјәсиндән мәрһум олан ушаглар һәдди-булуға чатмајанларла иш үзрә оргнларын разылыгы олмадан мәктәбдән чыхарыла билмәзләр).

12. Ајрыча ахшам вә гияби умумтәһсил мәктәпләри јарадылмыр, кундуз мәктәбини базасында јалныз белә синиф вә ја групплар ачмаға ичәзә верилир.

МАДДӘ 12. Пешә-ихтисас тәһсили муәссисәләри

1. Пешә-ихтисас тәһсили дедикдә вәтәндәшларын муәјјән пешәләрә вә пешәнин тәркиб һиссәләри олан ихтисасларә јијәләмәләри баша душулур. Бүтүн пешә-ихтисас тәһсили муәссисәләриндә киноопера-торлуг, фотографлыг, натиглик (нитг вә муһаһисә мөдәнијәти), суручулук пешәләри өјрәдилир.

2. Пешә һазырлыгы илкин пешә мәктәпләриндә (о чумләдән әлаһиддә мәктәпләрдә), ихтисас тәһсили исә орта вә али ихтисас мәктәпләриндә верилир.

3. Пешә-ихтисас мәктәпләринин мә'зунларына тә'јинат верилмир. Онлар әмәк биржасы вәситәсилә ишә кәтурулурлар.

4. Илкин пешә һазырлыгы техники-пешә мәктәбиндә вә она бәрабәр түтулан диқәр тәһсил муәссисәләриндә һәјата кечирилир. Бурада бир гәјдә олараг, умумтәһсил мәктәбинин әсас пилләләрини баша вуран кәнчләр охујурлар, лакин там орта тәһсили оланларын да бу мәктәпләрдә тәһсил әлмалары үчүн шәраит јарадылыр.

5. Илкин пешә һазырлыгы мәктәпләриндә әсас пилләдән дахил оланлара орта тәһсил (аттестәт) дә верилир.

6. Илкин пешә тәһсилини баша вүран вәтәндәшлар орта ихтисас мәктәпләриндә тәһсилләрини давам етдирә биләрләр.

7. Орта ихтисас мәктәпләриндә (техникум, коллеч) әсас пилләни, орта мәктәби вә илкин пешә һазырлыгыны баша чатдыранлар охујурлар. Сонунчулар профилә ујғун олараг гысалдылмыш тә'лим мүддәти илә тәһсили баша вүрүрлар (белә тәләбәләрин сајы аз олдугда онлар фәрди план вә програмлар әсасында мәшғул олурлар). Әсас пилләдәи дахил олаилара бурада орта умуми тәһсил дә верилир.

8. Али мәктәпләри ииздиндә дә орта ихтисас верәи муәссисәләр јарадыла биләр.

9. Мәктәбәгәдәр тәһсили, умуми тәһсили, орта ихтисас тәһсилини, али тәһсили вә алидән сонракы тәһсили өзүндә бирләшдирән тәһсил комплексләринин (мәркәзләринин) фәалијәтинә ичәзә верилир.

10. Илкин пешә мәктәпләринин кундуз вә ахшам формасы фәалијәт кәстәрир, гияби формасы исә олмур.

МАДДӘ 13. Али тәһсил муәссисәләри.

1. Али тәһсил муәссисәләри бакалавр сәвијәсиндә мутәхәссисләр һазырлајыр, елми инкишаф етдирир вә кадрларын јенидәи һазырлаи-масы илә мәшғул олурлар.

2. Али төһсил муэссиселэринэ там орта төһсили олан вэ ја орта ихтисас мэктеблэринини мөзунлары гөбул олунурлар. Сонунчулар профила үйүи оларга төһсили ғысалдылмыш мүүдәтө баша вурурлар.

3. Юксөк сөвиҗәли алимлэрин тәдрис үкүнү азалтмаг вэ онлары елми ишэ, ихтисас курсу учун әдәбијјат һазырламаға, елми рәһбәрлијә, диплом ишлэринини јазылмасы үчүн төвсијеләр ишләмәјә вэ с. чөлб ет-мөк олар.

4. Дөвләт стандартларынын төләблэрини јеринә јетирмөк шәрти илэ али мэктебләрә мүстәгил фәалијјәт кәстәрмөк һүгүгү верилир; дөвләт мэктеблэри зәрури еhtiјачы вэ дахили имканлары (мадди-техники базаны, кадр потенциалыны вэ с.) нәзәрә алмаг вэ төсисчи илэ разылашдырмаг шәрти илэ төләбә гөбулуну мүстәгил плаиладшырыр, јерләшдирји бинаыны, мадди-техники базаыны вэ башга әмләкыны мулкијјәт-чиси һүгүгүна малик олур.

5. Төсисчи табелијјндә олан али мэктебә там мухтарийјат верә биләр. Али төһсил муэссиселэриндә рәһбәр вәзифәлэри (ректор, декан, кафедра мудири вэ с.) елмдә хусуси хидмәтлэри олан шөхсләр ту-турлар.

МАДДӘ 14. Али төһсилдән сонракы төһсил муэссиселэри.

1. Али төһсилдән сонракы (алидәнсонракы) төһсил муэссиселэри ја мүстәгил фәалијјәт кәстәрби, ја да али мэктеблэрини вэ елми муэс-сиселэрини издидиңдә тәшкил едилир. Белә төһсил муэссиселэринини мәгсә-ди али төһсил алмыш вәтәндашлары (бакалавр дәрәчәсн олайлары) ел-ми-тәдгигат ишине, елми-педагожи фәалијјәтә һазырламагдыр. Бура макистратура, докторантура, ординатура вэ адјуиктурда төһсиллини давам етдирәнләр дахилдир.

2. Кадрларын ихтисасларыныи артырылмасы вэ онларын јенидән һазырланмасы муэссиселэри алидәнсонракы төһсил муэссиселэринә дахил едилмир, чүнки белә муэссиселәрдә јалныз али төһсили олайлар (бакалавр) јох, орта ихтисас төһсили оланлар вэ дикәр пешә-санәт сәһиблэри де охуја биләрләр. Ихтисасартырма вэ кадрларыи јенидән һазырланмасы муэссиселэриндә елми дәрәчә вэ елми адлар вермөк мәгсәди изләнилмир. Алидәнсонракы төһсил муэссиселэри исә елми дәрәчә вә адлар верирләр.

3. Алидәнсонракы муэссиселәрдә төһсили үғурла баша вуруб ел-ми дәрәчә вә ад аланлар али мэктебләрдә, елми муэссиселәрдә јуксөк ихтисаслы мутәхәссисләр кими ишләмөк һүгүгү газайырлар.

4. Алидәнсонракы төһсил муэссиселэри тәдрис плаиларыны, прог-рамлары там мүстәгил һазырлајыр вә һәјатә кечирирләр. Бурада тәдгиг-ат бачарыгларынын формалашдырылмасына, харичи дилләрн дәрнн-дән өјрәнилмәсинә хусуси фикир верилир. Макистратураны вэ докто-рантураны баша вуранлар диссертаснја мұдафиә едир, мувафиг гәјда-да вә мувафиг ихтисаслар үзрә «макистр», «доктор» елми дәрәчәлэрин алырлар.

МАДДӘ 15. Әләвә төһсил муэссиселэри.

1. Әләвә төһсил муэссиселэринә кадрларын ихтисасынын артырыл-масы вэ онларын јенидән һазырланмасы, мэктебдәнкәнәр тәлим-тәрби-јә муэссиселэрини, пешәјөнүмү мәркәзлэри, мухтәлиф типли курслар вә бүнрла бәрәбәр тутулан төһсил оцаглары дахилдир.

2. Әләвә төһсил—үмүмтөһсил мэктеблэриндә дө тәшкил олунә би-ләр. Бу заман мэктебн ишчнлэри әләвә әмөкһаггы алырлар (хәрчн ја дөвләт өдәјир, ја да вәтәндашларын өзлэри).

3. Кадрларын ихтисасынын артырылмасы вэ онларын јенидән һа-зырланмасы сифарнш үзрә тәшкил олунур, муғавиләләр әсасында һә-јатә кечирилир. Малијјә хәрчнни сифаришчи өдәјир.

МАДДӘ 16. Төһсил муэссиселэринини Низамнамәси.

1. Төһсил муэссисесннин Низамнамәсн мувафиг мэктеб типлэри үзрә һөкүмәтин тәсдиг етднји Әсаснамә зөмининдә һазырланыр. Аша-ғыдакыларын орада өз әксини тапмасы вәчибдир: муэссисөнни ады, унваны вә статусу; төсисчннин ким олмасы, онун һүгүгү вә вәзифәлэри;

Муэссисөнни тәшкилати-һүгүги формасы (дөвләт муэссиселэри, өзал му-эссисә вә с.); мәгсәд вә вәзифәләр; тәлим дили; гөбул вә мэктебдән харицетмә гәјдалары; тәлим мүддәти; аралыг аттестасијасынын кечи-рилмә гәјдалары; әһалијә әләвә пуллу хидмәтлэрин кәстәрлијә-кәстә-рилмәјәчәји; вәтәндашла муэссисөнни мүнасибәтлэринин низама са-лынмасы гәјдалары; мулкијјәт объектинин истифадәси; малијјәләшдир-мә формасы; кәлир мәнбәлэри; сәһибкарлыг ишлэринин олуб-олмаја-чагы; идарә вә өзунүидарә органларынын формалашдырылмасы гәјда-лары; ишчилэрин кәтурулмәси вә азад едилмәси гәјдалары, онларын мадди тәминаты; Низамнамәнин дәјишдирилмә шәртлэри; муэссисөнни ләғви вә јенидән тәшкили гәјдалары; муэссисөнни вә вәтәндашларын (охујанларын), ишчилэрин һүгүгү вә вәзифәлэри.

2. Тәзә төсис олунан төһсил муэссисесинин Низамнамәси мувәггә-ти хәрәкәр дашыјыр вә төсисчи тәрәфиндән тәсдиг олунур. Муэссисә фәалијјәтә башладыгдан сонра онун али органы (шура, конфранс...) Ни-замнамәни јенидән тәсдиг едир. Јухары органда јенидән гәјдијјатдан кечирир.

3. һөкүмәтин тәсдиг етдији Әсаснамә зөмининдә һазырланмајан Низамнамә етибарсыз сајылыр вә рәсми сәнәд һесаб едилмир.

МАДДӘ 17. Төһсилни тәшкилинә вә гөбула верилән төләбләр.

1. Төһсил муэссисәси төһсилни тәшкилиндә сәрбәст һәрәкәт едир; јухары органыи (Төһсил Назирлијинини) тәсдиг етдији тәхмини (нумунә-ви) тәдрис плаиы вә програмлар зөмининдә мүстәгил оларга план, прог-рам һазырлајыр, өзунуи али органында тәсдиг едир вә јеринә јетирир.

Муәллим фәнни дәриндән билмәли, фәннин инкишафдакы имканла-рыны һәртәрәфли арашдырмалы, шакирдн хусусијәтлэринә јахындан бәләд олмалы, фәалијјәтин көзләнилән нәтичәлэрини әввәлчәдән мүә-јәнләшдирмәји бачармалы, шакирдлә (тәләбә илэ...) әмөкдашыға, гар-шылыгыла анлашмаја кениш јер вермәлидир. Муәллим стандартын тө-ләблэрини позмамаг шәртилә програм вә дәрсликләрдә истәнилән дә-јишкликлэри апара биләр. Әсас пилләдән башлајараг шакирдләр јара-дычы ишә чөлб олунур, дәрс илинин сонунда вә ишлэринин нәтичәлэ-рини коллектив гаршысында мудафиә едирләр.

2. Төһсил муэссиселэринә шакирд (тәләбә) гөбулу гәјдалары тө-сисчи тәрәфиндән мүәјјән едилир (ғанула башга һал мүәјјән олунма-јыбса) вә Низамнамәдә өз әксини тапыр.

3. Гөбул заманы вәтәндашлар төһсил муэссисесинин Низамнамәси вә мувафиг оларга дикәр зөрүри сәнәдләрлә таныш едилирләр.

4. Али вә орта ихтисас мэктеблэринә, алидәнсонракы төһсил пиллә-сиә гөбул заманы һеч бир кузәштә јол верилмир.

МАДДӘ 18. Төһсил муэссиселэринини төсисчнлэри вә төсис гәјдалары.

1. Төһсил муэссиселэринини төсисчнлэри ашағыдакылар ола биләр-ләр: дөвләт вә јерли һакимнјјәт органлары; муэссисә вә тәшкилатлар (о чүмләдән харичи дөвләтләрә мәхсус олан муэссисә вә тәшкилатлар); гәјдијјатдан кечиниш нчтимаи вә дини тәшкилатлар (дини мэктебләр али дини органын разылыгы илэ ачыла биләр); вәтәндашлар (о чүмлә-дән харичин вәтәндашлар).

2. Шәрнкли төһсил муэссиселэринин ачылмасына ичәзә верилир.

3. Төһсил муэссисесн ачамаг истәјәнләр әризә илэ Дөвләт Али Екс-перт Аттестасија Комиссијасына мурациәт едирләр. Дөвләт Али Екс-перт Аттестасија Комиссијасы төһсил органларындан асылы олмур вә президент тәрәфиндән јарадылан мүстәгил гүрүмдур. Онун Әсаснамә-сини Назирләр Кабинети тәсдиг едир. Бу комиссијанын һүгүгү вә вәзифә-лиринә ашағыдакылар дахилдир: төһсил муэссиселэриндә дөвләт стан-дартларынын нечә јеринә јетирилмәснни јохламаг вә сертификаты ве-рән мувафиг органлар (бәләдијјә органлары вә Төһсил Назирлији, На-зирләр Кабинети) гаршысында мәсәлә галдырмаг; төһсил муэссисәси-нин ачылмасы, бағланмасы, јенидән тәшкили үчүн рәј вермөк; төһсилә-айд норматив актлары експертизадан кечирмөк; охујанларын бурахи-лыш аттестасијасыны кечирмөк; педагожи ишчилэрин аттестасијасыны

кечирмәк (педагожи ншчи аттестасиянын нәтижеләри илә җазылашма-
дыгда комиссия үзвләри илә теледиалогә кирмәк һүгүгуна маликдир);
тәһсил мүәссисәсинин дәвләт аккредитасиясыны кечирмәк (бу заман
дәвләт стандартларынын нечә јерине јетирилмәси ән планә чәкилир);
педагожи идејалар банкы јарәтмәк вә бу идејаларә рәј вермәк; педаго-
жи тәшәббүсләри ејрәнмәк, јарарлыларыны мүдафиә етмәк.

4. Тәһсил мүәссисәси ачанларын әризәсинә әләвә олунур: тә'сисчи-
нин мүәссисә'ачмасы һаггында гәрәри (вә ја әрнәси); Низамнамә; дәв-
ләт русумунун өдәнилмәси барәдә сәнәд; бина һаггында мә'лумәт (би-
нанын паспорту; онун санитарнја-кикијена нормаларына ујғунлуғу һаг-
гында сәнәд, Јангындан мүһафизә органындан арајыш, лабораторија,
китабхана вә с. һаггында мә'лумәт); педагожи кадрларын тәркиби вә
әлми-педагожи кејфијәтләри һаггында сәнәд; өзәл мәктәпләр үчүн
әлти-педагожи кејфијәтләри һаггында сәнәд (идејанын муәллифи һәк-
мән тә'сисчинин өзү олмалыдыр. Тәһсил мүәссисәси индијә гәдәр Азәр-
бајҗанда мөвчуд олмәјән ихтисәс үзрә кадр һазырлајчагса, әлтернатив
идејанын олмасы зәрури дејил). Мүхтәлф мүәссисәләрдә ејни ихтисәс
үзрә кадрларын һазырланмасы јени мүәссисәнин ачылмасына манечилик
тәрәтмәмәли, инһисарчылыға јол верилмәмәлидир.

5. Тәһсилин тәшкили вә мәзмуну экспертизадан кечирилмир.

6. Комиссия бир ај мүддәтинә әризәјә бахмалы, иддиачыја рәсми
(жазылы) чаваб вермәлидир. Иддиачы комиссиянын гәрәри илә җазы-
лашмадыгда мүбаһисәни мәһкәмә һәлл едир (бир ај мүддәтиндә).

7. Комиссия өзәл мәктәпләр үчүн дәвләт тәһсил мүәссисәләрин-
дәки реал тә'минатдан артыг тәләб нрәли сүрмәмлидир.

8. Комиссиянын малијә хәрҗини тәдрис очағынын тә'сисчиси өдә-
јир. Тәһсил мүәссисәләри һәр ил комиссиянын банкдакы һесабына зәру-
ри миғдарда пул кечириләр.

9. Экспертин гәрәри әсасында мүвафиг органлар (мәктәбәгәдәр,
үмүмтәһсил, илкин пешә һазырлығы, мәктәбдәнкәнар тәһсил мүәссисә-
ләри үчүн јерли һакимият органлары, ортә ихтисәс, али тәһсил, әли-
дәнсонракы тәһсил мүәссисәләри үчүн Назирләр Кабинети) тәһсил мү-
әссисәсинин ачылмасы һаггында лисензия, аккредитасиядан кечәнләр
исә сертификат вериләр. Лисензия верилән андан тәһсил мүәссисәси
һүгуи шәхс һесаб олунур.

10. Тәһсил мүәссисәси тәшкилати-һүгуи формасыны дәјишдикдә,
јенидән тәшкил едилдикдә Дәвләт Эксперт-Аттестасия Комиссиясына
мүраҗиәт етмәли, бүтүн әмәлијат сыфырдан башланмәлидыр.

11. Тәһсил мүәссисәси ашағыдакы һалларда ләғв едилир: тә'сисчи-
нин гәрәри нлә; һүгүг позунтуларына вә дикәр әјинтиләрә јол верил-
дикдә мәһкәмәнин гәрәри илә; Низамнамә әмәл едилмәдикдә (хүсу-
сән дәвләт стандартларынын тәләбләри јеринә јетирилмәдикдә) лисен-
зия вә ја сертификаты вермиш органын гәрәри илә.

12. Тәһсил мүәссисәси өз кунәһына көрә бағландыгда (стандарты
өдәмәдикдә вә с.) тә'сисчи шакирдләрин (тәләбәләрин...) мүвафиг мәк-
тәбләрдә тәһсилини давам етдирмәләри үчүн шәраит јарәтмәға борҗ-
лудур.

МАДДӘ 19. Тәһсил һаггында сәнәд.

1. Тәһсил мүәссисәси јалғыз сертификатына ујғун ихтисәсләр (пешә-
ләр) үзрә сәнәд верә биләр. Сертификатда кәстәрилмәјән сәһәләр үз-
рә кадр һазырламаға јол верилмир.

2. Өзәл тәһсил мүәссисәләриндә бурахылыш аттестасиясыны Дәв-
ләт Эксперт Аттестасия Комиссиясы кечирир вә бу заман комиссия-
нын тәркибинә өзәл мәктәбин нумәјәндәләри дә дахил едилир. Мә'-
зунләра бу јолла верилән сәнәд дәвләт сәнәдинә бәрәбәр тутулур.

3. Алидәнсонракы тәһсил мәрһәләсиндә мә'зунлар әлми иш мүда-
фиә едир, мүвафиг әлимлик дәрәҗәсинә (макистр, доктор) аид сәнәд
алырлар. Мүдафиә шураларына ән көркәмли мүтәхәссисләр чәлб олу-
нур вә онун тәркиби Дәвләт Эксперт-Аттестасия Комиссиясы тәрә-

финдән тәсдиг едилир. Мүдафиә шурасынын гәрәри гәтдир вә һеч
бир орган тәрәфиндән тәсдиг олунмур.

III БӨЛМӘ

Өзәл тәһсил мүәссисәләри

МАДДӘ 20. Өзәл тәһсил мүәссисәләринин ачылмасы, бағланмасы вә јенидән тәшкили

1. Өзәл тәһсил мүәссисәләринин ачылмасы, бағланмасы вә јенидән
тәшкили, бүтүн дикәр тәһсил мүәссисәләриндә олдуғу кими бу Ганунун
18-чи маддәсинә ујғун һәјәтә кечирилир.

2. Өзәл тәһсил мүәссисәләри Азәрбајҗанын тәһсил снстемнә да-
хил олан бүтүн типләр үзрә (мәктәбәгәдәр тәһсил мүәссисәләриндән
башламыш әлидәнсонракы тәһсил мүәссисәләриндәкә) тәшкил олуна
биләр.

3. Өзәл тәһсил мүәссисәләри дәвләт стандартларына әмәл етмәјә
борҗлудурлар.

4. Өзәл мүәссисәләрдә тәһсил һаггыны, бир гәјдә олараг, валидејн-
ләр өдәјир.

МАДДӘ 21. Өзәл тәһсил мүәссисәләринин һүгулары.

1. Өзәл тәһсил мүәссисәләри, орада ишләјән профессор-мүәллим
һеј'әти, охујан тәләбәләр дәвләт мәктәбләриндәкнләрә ејни һүгуға ма-
ликдирләр (малијә тә'минатындан башға).

2. Өзәл мәктәбләр дәвләтдән бина, аваданлыг вә с. алмаг һүгугуна
маликдирләр (хәрчини өдәмәк шәрти нлә).

3. Өзәл мәктәбин бинаны ичәрәјә көтүрмәси барәдә мүлкијәтчи
илә бағладығы мүгавиләни онун мүддәти гуртармамшы һеч кәс ләғв
едә билмәз (әкәр мүгавиләнин шәртләри өдәнилрсә).

4. Өзәл мәктәбләр малијәнин хәрчленмәси, кадрларын ншә кө-
түрүлмәси вә азад едилмәси, бејнәлхалг әләгәләр вә с. бахымындан
мөвчуд ганунлар чәрчивәсиндә тәм мүстәгилдир вә өз ннзамнамәси
әсасында фәәлијәт кәстәрир. Өзәл мәктәбләр өз ннзамнамәләринә уј-
ғун олараг хүсуси фәргләнән тәләбәләрә (шакирдләрә) тәғәд вермәк,
ә'лачылары, әзтә'минатлы аиләдән оланлары тәһсил хәрчнндән азад
етмәк, бағагыыл педагожи ишчиләри мүхтәлиф формада (истирафәт
хәрчини өдәмәк, әләва пул вермәк, евинн тә'мир етдирмәк вә с.) му-
кафатландырмәг һүгугуна мәликидирләр.

5. Өзәл мәктәбләрин рәһбәри (директор, ректор...) әввәлчәдән
Низамнамәдә кәстәрилән ашағыдакы гәјдалардан бири әсасында мүәј-
јән едилир: тәһсил мүәссисәләринин шурасы тәрәфиндән контракт әса-
сында ишә көтүрүлүр; әввәлчәдән тә'сисчи илә җазылашдырмаг шәрти
илә мүәссисәнин коллективн тәрәфиндән сечилир, сонра нсә
тә'сисчи тәрәфиндән тәсдиг олунур; тә'сисчи тәоәфиндән тә'-
јин олунур, лакин мүәссисә шурасы вето гәјмаг һүгугуна
малик олур; тә'сисчи тәрәфиндән бирбаша әмрлә тә'јин олунур; тә'сис-
чи тәрәфиндән контрактла ишә көтүрүлүр вә с. Тә'сисчи физикн шәхс-
дирсә, ејни заманда мүәссисәнин рәһбәрлијинн (директор, ректор...) дә
езу апара биләр. Физикн шәхс олан тә'сисчи тәһсил мүәссисәсиннн кә-
ләчәјини кимә тапшырмағы өзү һәлл едир. Өзәл мәктәбин рәһбәрн
һансы гәјдада ишә көтүрүлүбсә, һәмин гәјдада вәзифәдән азад олунур.

6. Өзәл мәктәбләр дәвләтдән кредит алмаг һүгугуна маликидир.

IV БӨЛМӘ

Тәһсил мүәссисәләринин идарә едән органлар

МАДДӘ 22. «Тәһсилин идарә олунмасы» анлајышы.

1. Тәһсилин идарә олунмасы дедикдә мөгсәднн мүәјјән едилмәси,
тәһсил системинин прогнолашдырылмасы, ишнн планлашдырылмасы,
вә һәјәтә кечирилмәси, гәрарларын гәбул еднлмәси, нәтиҗәләрн јохла-
нылмасы, әһтијашларын өдәнилмәси кими тәдбирләр системи баша дү-
шүлүр.

2. Тәһсил идарә едән органлар бунлардыр; Азәрбајжан Республिकासынын Назирлар Кабинети (вә онун табелијиндә олан Тәһсил Назирлији), Нәхчыван Мухтар Республिकासынын Назирлар Кабинети (вә онун табелијиндә олан Тәһсил Назирлији), јерли һакимийјәт органлары (вә онларын табелијиндә олан тәһсил шө'бәләри), тәһсил мүәссисәләринин дахили органлары.

МАДДӘ 23. Тәһсил республика мигјасында идарәси.

1. Азәрбајжан Республिकासы мигјасында тәһсили Назирлар Кабинети вә Тәһсил Назирлији идарә едир. Назирлар Кабинети (вә Тәһсил Назирлији) Республика үзрә тәһсил сјајәтини һазырлајыр вә һәјәтә кечирир; «Тәһсил инкишаф програмыны» ишләјир. Али Ганүнверичи Органда тәсдиг етдирир вә ичрасыны тә'мин едир; тәһсил һүгүги мүнәсибәтләри тәнзимләјир; табеликләриндә олан тәһсил органларынын ишинә рәһбәрлик едир; тәһсил мүәссисәләринин типләри үзрә Әсаснамәләр һазырлајыр, тәсдиг едир вә ичрасына нәзарәт едир; тәһсил мүәссисәләринин ачылмасы, јенидән тәшкили вә ләғви гәјдаларыны мүәјјән едир; кадр һазырлығы илә бағлы пешә вә ихтисәсләри мүәјјәнләшдирир; тәһсил мүәссисәләрини аккредитасијадан кечирир, онларын аттестасија гәјдаларыны мүәјјәнләшдирир; тәһсил мүәссисәләрини мадди-техники база илә тә'мин едир; дәвләт стандартларыны һазырлајыр вә Милли Мәчлисин тәсдигинә верир, онун ичрасына нәзарәт едир; мә'зунлар үчүн вәһид сәнәд формасы мүәјјәнләшдирир; харижи дипломларын Азәрбајжанда, Азәрбајжан дипломларынын хариждә ишләмәси мәсәләләри илә мәшғүл олур; тәһсил бүдҷәсинин мүәјјәнләшдирилмәсиндә иштирак едир; тәһсил системинин информсја тә'минатыны һәјәтә кечирир; педагожи кадрларын һазырланмасыны тә'мин едир; Тәһсил Ганүнунун ичрасына нәзарәт едир; тәһсилләр, рәһбәрләндирмә, фәхри адларын верилмәси илә мәшғүл олур; норматив сәнәдләр һазырлајыр вә нәшр етдирир.

2. Назирлар Кабинетинин һансы сәләһијәтләри Тәһсил Назирлијинә вермәси назирлијин һөкүмәт тәрәфиндән тәсдиг олунмүш Әсаснамәсиндә өз әксини тапыр.

МАДДӘ 24. Нәхчыван Мухтар Республикасында тәһсил идарә едилмәси.

Нәхчыван Мухтар Республикасы (вә Нәхчыван МР Тәһсил Назирлији) өз сәләһијәтләри чәрчивәсиндә Нәхчыван Мухтар Республикасынын әразисиндә гүввәдә олан ганунлар вә дијер ганүнверичилик актларын гәбул едир, онларын һәјәтә кечирилмәсинә нәзарәт едир.

МАДДӘ 25. Јерли һакимийјәт органлары (вә јерли тәһсил шө'бәләри) дәвләтин тәһсил сјајәтини өз әразиләриндә һәјәтә кечирир; табелијиндә олан тәһсил мүәссисәләри ишчиләринин елми-педагожи сәвијәсини јүксәлтмәк үчүн тәдбирлар һазырлајыр; тәһсил мүәссисәләринин һәјәтә кечирдији ислаһатлары әлағәләндирир; бәләдијә тәһсил мүәссисәләрини малијәләшдирир; рејисин үчүн тәһсил инкишаф програмыны һазырлајыр вә һәјәтә кечирир; әразидә Тәһсил Ганүнунун ичрасыны тә'мин едир.

2. Јерли һакимийјәт органлары илә тәһсил шө'бәләри арасында конкрет вәзифә бөлкүсүнүн апарылмасы тәһсил шө'бәсинин Низамнамәсиндә әкс етдирилир. Низамнамәни јерли һакимийјәт органлары тәсдиг едилр.

3. Мәктәбдахили идарә органлары мәктәбин Низамнамәсинә мүвәфиг фәалијәт кәстәрирләр.

4. Тәһсиллә бағлы мухтәлиф ичтимаи органлар јарәдыла биләр (республика шәһәр вә рајон тәһсил шуралары, мәктәб тәһсил шурасы...).

5. Үч иләдә бир дәфә педагожи ишчиләрин гүрүлтайы чағырылыр.

6. Дәвләт Тәһсил Системиндә тәһсилә рәһбәрлик едән биринчи шәхсләр (назир, ректор...) ислаһатын лидери сәвијәсиндә дүрә билән, сәриштәли, глобал проблемләри көрмәји вә һәлл етмәји бачаран, инзи-

батчылыгдан үзәг адамлар олмалы, фәјдалы тәшәббүсләри мүдәфиә етмәји бачармалыдырлар.

МАДДӘ 26. Тәһсил елми-педагожи тә'минаты.

1. Тәһсил мүәссисәләринин елми-методики тә'минатына тә'сисчи чавабдәһидир.

2. Педагожи мәтбуат, дәрсликләр, педагожи нәшријатлар там вә ја гисмән дәвләт тәрәфиндән малијәләшдирилә биләр. Педагожи мәтбуат там мүстәгил фәалијәт кәстәрир, һеч бир сјајә гурумун тә'сири-нә мә'руз галмыр, бағачыл тәүрүбәнин (о чүмләдән, дүңә тәүрүбәсинин) јайылмасыны, елми арашдырмаларын нәтичәләрини, норматив сәнәдләри педагожи ишчиләрә чәтдирылағы өн плана чәкир, тәһсилин проблемләринә аид кениш дискуссијалар кечирир. Республикада Тәһсил Академијасы фәалијәт кәстәрир вә тә'лим-тәрбијә проблемләринин тәдиги илә мәшғүл олур.

МАДДӘ 27. Тәһсил мүәссисәләриндә мухтәлиф хидмәтләр

Тәһсил мүәссисәләриндә психоложи хидмәт вә социал-педагожи һимәјә һәјәтә кечирилир. Психоложи-практик вә социолог-педагоглар тәрәфиндән һәјәтә кечирилән бұ хидмәт тәһсил алаңларын инкишаф хүсүсијәтләринин өјрәнилмәсинә, мәктәб, аилә вә ичтимаијәтин фәалијәтинин әлағәләндирилмәсинә јөнәлдидир. Психологун мұһүм вәзифәси бүтүвлүкдә тәһсил мүәссисәсиндә психоложи иглими сағламлашдырмағ, тәһсил алаңларын фәрди хүсүсијәтләрини өјрәнмәклә мүәллимә тәвсијәләр вермәк, шәхсијәтләрәрасы мүнәсибәтләри низамламағдыр. Тарихән «мүәллим-шакирд» («бөјүк-кичик») мүнәсибәтләринә ики бахыш олуб, а) бөјүк (аилә-башчысы, мүәллим...) һакими-мүтәғдир, кичик исә мұтәи ичрачы; б) һәр бир адам анаданкәлмә тәби иманклара малик-дир («тәбиәтварылың принципи») вә бөјүкләр бұ имканларын көрчөк-ләшмәси үчүн шәрәит јаратмалыдырлар. Психолог, икинчијә үстүндүк-вермәк шәртилә бұ ики мүнәсибәтин оптимал үзләшдырилмәсиндә апарычы рола малик олмалы, шакирдин инкишәфинин психоложи тә'минатчысы јериндә чыхыш етмәлидир. Психолог-практик, социолог-педагоглар өз статусунв көрә педагожи ишчи һесаб олунурлар.

2. Тәһсил мүәссисәләриндә һәким-педагоглар фәалијәт кәстәрир вә онлар хүсүси оларағ һазырланырлар. һәким-педагоглар педагожи ишчиләрә бәрәбәр түтүлүр.

3. Тәһсил мүәссисәләриндә иашә хидмәтини Тичарәт Назирлији вә јерли һакимийјәт органлары тәшкил едилрләр.

4. Тәһсил мүәссисәләриндә сәғлам вә тәһлүкәсиз шәрәитин, нормал мә'нәви мұһитин јарәдылмасында чавабдәһ онун тә'сисчисиدير.

В Б Ә Л М Ә

Тәһсил просесинин иштиракчылары

МАДДӘ 28. «Тәһсил просесинин иштиракчылары» анлајышы

1. Тәһсил просесинин иштиракчылары дедикдә бир тәрәфдән тәһсил алаңлар (үшәг, шакирд, тәләбә, күрсант, ордикатор, макистр вә с.), дијер тәрәфдән тәһсил просесинә педагожи рәһбәрлик едәнләр (тәрбијәчи, мүәллим, психолог-практик, социолог-педагог, елми рәһбәрләр вә с.) баша дүшүлүр. Тәһсил просесинин иштиракчылары үчүн «Президент мұкафаты лауреаты» тә'сис олунур вә ашағыдакыларә верилир: «Илин мүәллими» мүсабигәсинин галибинә (мәашынын 5 мисли); бөјүнәхалг олимпия галиби олан шакирдә (минимум әмәк һағгынын 5 мисли).

2. Тәһсил алаңларын һүгүг вә вәзифәләри Низамнамә вә она үјгүн олан дијер локал сәнәдләрлә мүәјјән едилр. Шакирдләрин (онларә бәрәбәр түтулан вәтәндашларын) һүгүглары ашағыдакылардыр: Јеткин-лик јашына чәтәннәр тәһсил мүәссисәсинин, тәһсил влмағын формасы-ны сечмәк һүгүгүнә маликдирләр; дәвләт тәһсил мүәссисәләриндә охумәјән вәтәндашларын дәвләт аттестасијасындән кечмәк вә мувафиг тәһсил сәнәди влмағ һүгүгү вәр; вәтәндашлар дәвләт стандартлары сә-вијәсиндә билик вәрә билмәјән мүәллимләрдән (онларә бәрәбәр тү-вијәсиндә билик вәрә билмәјән мүәллимләрдән) имтина етмәк һүгүгүнә маликдирләр; шакирдләр 91

(онлара бəрəбəр тۈтۈлən шəхслəр) фəрди плaнлa (прогpaммa) мəшғۈل олмaг, тə'лим Һисaлдымыш мۈддəтдə бaшa вۈрмaг, əлвə тəһсил мۈəссисəлəринин Һидмəтлəриндən истифaдə етмəк (пуллу вə Һа пулсуз) Һۈгۈгۈнə mаликдирлəр; шaкирдлəрин (онлара бəрəбəр тۈтۈлənлəри) тəһсил мۈəссисəсинин идарə олунмасындa иштирaк етмəк Һۈгۈгۈ вaр, онлaр лəјaгəтлəринин Һорунмасынə тəлəб етмəк, Һəр чۈр əдaлəтсизлнјə Һаршы мۈбaризə aпaрмaг, əзлəринə Һəрмəтлə Һaнaшылмасынə нaил олмaг, зəрури инфoрмaсијa əлдə етмəк, шəхси əгидəлəрини, бaхышлaрыны сəрбəст ифaдə етмəк, зəрури мəблəгдə тəгۈдлə (Һардымлa) тə'мин олунмaг Һۈгۈгۈнə mаликдирлəр. Вəтəндaшлaр тəһсил очaғындaн сағлaмлыг ۈчۈн зəрури шəрaит Һартaмaғы, хəстə олaнлaр əвдə вə сaнaтoријa типли мəктəбдə охумaғы, Һемəхaнaдa кeйфијјəтлi Һемəк Һeерилмəснн тəлəб етмəк Һۈгۈгۈнə mаликдирлəр. ۈмۈмтəһсил мəктəблəриндə охۈјaн шaкирдлəр ичбaри тəһсил фoндундaн истифaдə етмəк, илдə бир дəфə кۈзəштлi Һимəтлə мəктəблi фoрмaсы aлмaг, əзтə'минaтлы ибтидaи синиф шaкирдлəри пулсуз исти нaҺар Һемəји мۈгaбилиндə дəвлəтдən əдəнч aлмaг, əзтə'минaтлы шaкирдлəр мəктəблi фoрмaсыны вə дəрсликлəри пулсуз aлмaг Һۈгۈгۈнə mаликдирлəр. Кəнд Һерлəриндə мəктəбдən 3 километр ۈзaгдa Һaшaјaнлaр пулсуз нaғлијјaтлa мəктəбə кeдиб-кəлир, истeҺсалaт тə'лими вə прaктикa зaмaны шaкирд (тəлəбə) тaм мaаш aлыр. Тəһсилaти-Һۈгۈгۈ статус бaхымындaн Һaнсы тəһсил мۈəссисəлəриндə охумaлaрындaн aсылы олмaјaрaг шaкирдлəр, тəлəбəлəр тəһсиллəрини сонрaкы пиллəлəрдə дaвaм етдирмəк ۈчۈн eјни Һۈгۈгۈ mаликдирлəр. ИстeҺсалaтдaн əйрилмaдaн тəһсил aлaнлaр Һaнۈндə нəзəрдə тۈтۈлмۈш кۈзəштлəрə mаликдирлəр. Јетим ۈшaғлaр, əзлeдeјнлəрини итирəнлəр, мaдди имкaны олмaјaнлaр дəвлəтдə əвəзи əдəнилмəдən Һардым aлмaг Һۈгۈгۈнə mаликдирлəр. ЕҺтијaчы олaнлaр дəвлəтдən кредит aлa билəрлəр. Инкишaфындa Һۈсۈрлəри олaн, eлəчə дə хəстə ۈшaғлaр ۈчۈн кoррeксия мۈəссисəлəри (синифлəри, Һрупплaри) Һaрaдылыр, пулсуз мۈaличə ишлəри Һəјaтa кeчирилir. Тəрбијəсi чəтин бaшa кəлən, ичтимaнјјəт ۈчۈн тəһлۈкə тəрəдən (дeвиaнт дaврaнышлы) ۈшaғлaр ۈчۈн он бир Һaшдaн eтибaрəн Һۈсۈси тəһсил мۈəссисəлəри тəһсил eдилир. Тۈрмəдə олaнлaр ۈчۈн ۈмۈми тəһсиллəр нлкин пeшə тəһсили, пeшə Һазырлыгы вə Һа сəрбəст тəһсил ۈчۈн шəрaит Һарaдылыр. Шaкирдлəри (тəлəбəлəри) тə'лимдən əйырыб бaшгa ишлəрə чəлб етмəјə јол вeрилмир. Тəһсил aлaнлaр мəктəбдə фəaлијјəт кəстəрəи, сијaсы мəгсəд дaшымəјaн ۈшaғ вə кəнчлəр тəһсилaтaрынa кəнۈлۈ ۈзв олмaг Һۈгۈгۈнə mаликдирлəр. Тəһсил очaғы фəaлијјəтини дəјaндырдыгдa тəһсил aлaнлaр дикəр мۈвaфиг мۈəссисəлəрдə тəһсиллəрини дaвaм етдирмəк Һۈгۈгۈнə mаликдирлəр. Шaкирдлəрин (тəлəбəлəрин) вəзифəлəри бунлaрдыр; дəвлəт стaндaртлaры сəвијјəсиндə инкишaф етмəк ۈчۈн əз ۈзəриндə ишлəмəк; тəһсил мۈəссисəсинин низaмнəмə тəлəблəринə əмəл етмəк; eтик нoрмaлaры кəзлəмəк; хaлтын милли aдəт вə əн'əнəлəринə Һəрмəтлə Һaнaшмaг; əз мəнəфeји илə хaлгын вə дəвлəтин мəнəфeјини дۈзкۈн əлəгəлəндирмəк; Вəтəни Һəр шeјдən ۈстۈн тۈтмaг вə лəјигли вəтəндəш олмaг.

3. Мۈəллимлəрин (онлара бəрəбəр тۈтۈлən шəхслəрин) Һۈгۈгۈлaры ашaғыдaкылaрдыр: мəктəбəгəдəр, ۈмۈмтəһсил, илкин пeшə тəһсили мۈəссисəлəринə вə бунлaрa бəрəбəр тۈтۈлən тə'лим-тəрбијə очaғлaрычдə ишлəјən пeдaгoғи ишчилəр eјни мигдaрдa əмəкҺaғгы aлмaг; eлми дəрəчəси (aды) олaн ишчилəр Һарaдa ишлəмəсиндən aсылы олмaјaрaг aли мəктəблəрдəки гəдəр мaашлa тə'мин олунмaг; Һарaдычы əмəклə мəшғۈл олaн пeдaгoғи ишчилəр Һəр ониллик фaсилəсиз вə Һۈсۈрсۈз ишдən сонрa мaашы əдəнилмəклə бир иш гəдəр əлвə Һарaдычылыг мə'зۈнијјəти кəтۈрмəк; пeдaгoғи ишчиси олaн aилəлəрин eнeрҗи вə кoммۈнaл Һəрчлəриндən əзaд олунмaг; тəһсил ишчилəринин мۈəјјən кaтeгoријaлaры (пeдaгoғи фəaлијјəтин спeсифик Һۈсۈсијјəтлəри илə бaғлы олaрaг) сəһҺəтинə дəјмиш зəрəри əдəмəк ۈчۈн ајлыг мaашын 2 фaизиндən аз олмaјaрaг əдəнч əлдə етмəк; иш Һerини əз кۈнaҺи олмaдaн итирəнлəр aхырынчы мaашы гəдəр əдəнч aлмaг; нoрмaл иш шəрə-

тин тəлəб етмəк; бaзaрын тəлəблəринə ۈјۈн əмəкҺaғгы aлмaг (онлaрын тəгəۈдۈ рۈтбaли Һəрбчилəрин вə полис ишчилəринин тəгəۈдۈндən ашaғы олмaмaлыдыр); лəјaғəтин вə пeшə шəрəфинин мۈдaфиə етмəк; тəһсил мۈəссисəсинин идарə олунмасындa иштирaк етмəк; Һəр чۈр aлчaлдычы Һəрəкəтлəрдən, Һадə-Һорхۈдaн мۈдaфиə олунмaг; рəһбəр əз-зифə тۈтмaг вə вəзнфəдə олaнлaрын Һۈсۈрлaрыны aчыг дeмəк; ичтҺсaсыны aртырмaг ۈчۈн зəрури шəрaит Һарaдылмасынə тəлəб етмəк; тəлтиф вə вəзифə ۈчۈн əз нaмнəзeдлийини ирəлн сۈрмəк.

Пeдaгoғи ишчилəрин сoсиaл тə'минaтынə бaзaрын тəлəблəри сəвијјəсиндə Һəјaтa кeчирмəји дəвлəт əз ۈзəринə кəтۈрۈр. Пeдaгoғи ишчилəр 6 сaатлыг иш кۈнۈ, ۈзaдылмыш мə'зۈнијјəт Һۈгۈгۈнə mаликдирлəр. Онлaр əдəбијјəт əлдə етмəк ۈчۈн ајдa мaашын 10 фaизи гəдəр əлвə пул aлырлaр. Мۈəллимлəр (онлара бəрəбəр тۈтۈлənлəри) шəһəр нaғлијјəтиндaн (тaксидən бaшгa) пулсуз истифaдə eдир вə мəнəзиллə биринчн нəвбəдə тə'мин олунурлaр. Онлaр дəвлəт рəһбэрлəрн тəрəфиндən нəвбəдəнкəнəр гəбۈл олунурлaр. Пeдaгoғи ишчилəрин тə'лим-тəрбијə ۈјۈк Өсəснəмə илə мۈəјјən eдилир.

4. Пeдaгoғи ишчилəрин вəзифəлəринə дaхилдир: тəһсил aлaнлaрə Һəрмəтлə Һaнaшмaг; əз сəвијјəсини мۈнтəзəм олaрaг ۈјксəлтмəк; шaкирдлəрин (тəлəбəлəрин) дəвлəт стaндaртлaры сəвијјəсиндə Һазырлaнмасы ۈчۈн вaр Һۈвəсини əснркəмəмəк; вəтəндaшлaрын инкишaфынə онлaрын шəхси мəгсəдeн чeвиpмəк ۈчۈн дaим aхтaрышлaр aпaрмaг; əсл вəтəндaшлaр јeтишдирмəк, кишилик, инсaнлыг тəрбијəснни əн плaнa чəкмəк.

5. Кəстəрилən вəзифəлəри лəјигинчə јеринə јeтнрмəјaн пeдaгoғи ишчилəр тəһсил мۈəссисəлəриндə ишлəмəкдən мəҺрۈм eднлнрлəр. Мۈдирийјəт ашaғыдaкы Һaллaрдa мۈəллими (онa бəрəбəр тۈтۈлən ишчилəр) Һəмкaрлaр тəһсилaтындaн рaзылыг aлмaдaн ишдən əзaд eдир: бир илдə ики дeфə Низaмнəмəни кoбۈд шəкилдə пoздۈгдə; тəһсил aлaны тəҺгир етдикдə, физики чəзa тəтбиг етдикдə; ншə сəрхoш Һaлдa кəлдикдə; тирјəкдən истифaдə етдикдə.

Елми-пeдaгoғи сəвијјəси ашaғы олaн пeдaгoғи ишчилəр Али Эксперт Аттeстaсијa Кoмиссијaсы тəрəфиндən кeчирилən аттeстaсијaнын нəтичəлəринə ۈјۈн олaрaг тۈтдۈглaры вəзифəдən əзaд eднлнрлəр.

МАДДƏ 29. Вaлидeјнлəрин тəһсил сaҺəсиндəки Һۈгۈг вə вəзифəлəри

Вaлидeјнлəр əз əвлaдлaры ۈчۈн тəһсил мۈəссисəси, мۈəллим, прогpaм вə дəрслик сeчмəк Һۈгۈгۈнə mаликдирлəр. Онлaр тəһсилин кeйфијјəти илə бaғлы мəсəлə гaлдыра билəр, стaндaртлaрa ۈјۈн ишлəмəјaн мۈəллимлəрин пeдaгoғи фəaлијјəтиндən ۈзaғлaшдырылмасы ۈчۈн əлəгəдəр тəһсилaтлaрa (oрaнлaрa, шəхслəрə) мۈрəчит eдə билнрлəр (вaлидeјнлəр əз ишинин əҺдəсиндən кəлə билмəјaн пeдaгoғи ишчилəри тəһсил мۈəссисəсиндən ۈзaғлaшдыра билнрлəр. Бундaн əтрۈ вaлидeјнлəрин 50 фaизиндən чoхۈ пeдaгoғи ишчини мəктəбдən (бaғчaдaн...) ۈзaғлaшдырмaғa тəрəфдaр чыхмaлыдырлəр). Вaлидeјнлəр мۈхтəлиф дəвлəт вə мəһкəмə oрaнлaрындa, мəктəбдə, кoллeктивдə ۈшaғлaрынын Һۈгۈгۈнۈ мۈдaфиə етмəк Һۈгۈгۈнə mаликдирлəр. Онлaр ۈшaғлaрынын сағлaмлыгынын Һорунмасы, тəһсил очaғлaрындa сағлaм мə'нəви шəрaитин Һарaдылмасы кими прoблeмлəрлə бaғлы мəсəлəлəр гaлдыра билнрлəр.

Вaлидeјнлəрин вəзифəлəринə ۈшaғлaрын нoрмaл инкишaфы гaјғы-сaнa гaлмaг, онлaрдə əсл инсaни кeйфијјəтлəрин фoрмaлaшмасынa чaн Һaндырмaг, мۈəллимлəрə Һəрмəт вə əдəлəтлə Һaнaшмaг, тəһсил мۈəссисəси илə мۈнтəзəм əлəгə сaғлaмaг, мəктəблə əмəкдaшлыг етмəк, əвлaдлaрынын тəһсили ۈчۈн aилəдə шəрaит Һарaтмaг, онлaры дəрслик вə ди-кəр вəсaитлəрлə тə'мин етмəк кими мəсəлəлəр дaхилдир.

МАДДƏ 30. Мадди-техники база.

1. Мадди-техники базаја бина, торпаг сəһəsi, мұхтəлиф аваданлығлар, лабораториялар, нəглијјат нөвлəri, тəһсилін техники васитəлəri, идман комплекси, өчзахана, тибб мəнтəгəsi, китабхана və с. дахилдир.

2. Мұхтəлиф идарə və тəшкилатлар (о мұмләдөн нəзирликләр) кадр һазырлығы мұғабиліндə тəһсил мұəссисəлəринин нəглијјат васитəлəri, торпаг сəһəsi və с. верə və башга јардымлар кəстəрə билəрләр.

3. Тəһсил мұəссисəлəri үчүн мұхтəлиф шөјләр (машын, апарат, стол...) һазырлајан истəһсал мұəссисəлəri веркилəрдөн там və ја гисмөн азад едилір.

4. Дөвлəт өз табелијиндə олан тəһсил мұəссисəлəринин мадди тəминəтчысыдыр.

5. Тəсəррүфат һесабы дөвлəт тəһсил мұəссисəлəri və өзəl мұəссисəлəri малийјə мəсəлəлəринə, мадди-техники базанын јарадылмасына өзлəri чаабдєһдирләр.

6. Дөвлəт тəһсил мұəссисəлəri Низамнамəјə үјгүн олараг мұхтəлиф типли (о мұмләдөн бинаны ичарəјə вермəк, мұхтəлиф күрслər ачмаг, кадрлары тəкмиллəшдирмəк, шакирдлəрин дүзəлтдиклəri шөјлəri сатмаг, банка пұл гојуб фаиз кəтүрмəк və с.) əлавə фəалијјəт кəстəрмəк јолү илə мұəссисəлəрдөн, тəшкилатлардан, физики və һугуги шəхслəрдөн кəлир əлдə едə билəрләр (тəһсил мұəссисəлəri ихтијарында олан мүлкијјəти јалныз тəһсилə хидмəт едөн тəшкилатларə, физики və һугуги шəхслəрə ичарəјə верə билəрләр.

МАДДƏ 31. Тəһсил мұəссисəлəринин малийјə-тəсəррүфат фəалијјəти

1. Дөвлəт тəһсил мұəссисəлəринин малийјəлəшдирмə нормалары һәр ил Милли Мəчлис тəрəфиндөн бүдчə илə бирликдə тəсдиг едилір.

2. Бəлəдијјə тəһсил мұəссисəлəri јерли бүдчə һесабына малийјəлəшдирилір.

3. Мұəллимләр (тəрбијəчилər...) фəрди гəјдада педагожи фəалијјəтлə мəшғул олараг кəлир əлдə едə билəрләр, бү заман онлар һəкмən мұвафиг органларда гəјдијјата алынмалыдырлар.

4. Мүлкијјəт формасындан və ичтимаи-һугуги статусундан асылы олмајараг бүтүн тəһсил мұəссисəлəri və онлара барабар тутулан дикəр мұəссисəлər (һазырлыг күрслəры. və с.) верки рүсум və өдəнчлəрдөн азаддырлар.

VİBƏLMƏ

Тəһсил сəһəсиндə бəјнəлхалг əмəкдашлыг

1. Азəрбајчан Республкасынын тəһсил сəһəсиндə дикəр өлкəлəрлə əмəкдашлығы, о мұмләдөн Азəрбајчан вəтəндашларынын харичдə, харичи вəтəндашларын Азəрбајчанда тəһсил алмасы бəјнəлхалг мұғавилəлər, өлкəлəрəрасы разылашмалар və бу Ганун əсасында һəјата кəчирилир.

2. Бүтүн тəһсил мұəссисəлəri, онлары идарə едөн органлар харичи мұəссисəлəрлə бирбаша əлагə јарада və кадр мұбадилəси апарə билəрләр.

3. Харичдə јашајан азəрбајчанлылар, Азəрбајчан вəтəндашы олан дикəр шəхслər республканын тəһсил мұəссисəлəринə сəрбəст дахил олмаг һугугуна маликдирләр.

4. Азəрбајчан Республикасында тəһсил алан харичи вəтəндашлар тəһсил мүддəти əрзиндə Азəрбајчан вəтəндашларына бəрəбər түтулурлар.

5. Бəјнəлхалг мұғавилə və сазилəрлə бу Гануи арасында үјгүнсузлүг мейдана чыхдыгда бəјнəлхалг мұғавилə və сазилəрə үстүмлүк верилир.

Тəфəккүрүн инкишафы башлыгча мəсəлəдир

Шəрəф Əһмədова

Мəнчə Дөвлəт Педагожи Институтунун мұəллим

Проф. Б. А. Əһмədовун музакирə тəриги илə дəрч олунмуш «Метод шакирдин инкишафыны. онун шəхси мəғсəдинə чевирмелидир» («Азəрбајчан мəктəби», 1995, № 1—3) адлы мəғалəси актуал бир проблемə һəср олунмушдур. Мұəллиф һағлы олараг төвсјиə едир ки, мəктəблини педагожи тəсирин объект, мұəллими исə субъекти кими шəрһ етмəк мұасир тəлəблəрə үјгүн кəлмир. һələ вахтилə јунан философу Плутарх (46—127) јазырды: «Шакирдин башы бош бир чəллəк дејил ки, гапағыны ачыб ичини биликлə долдүрəсан, сонра да гапағыны бағлајасан ки, билик «бұхарланыб» һавəја үчмасын. Мəктəбли бир мəш'əлдир, ону јандырмаг лəзымдыр ки, билик əлдə етмəк үчүн аловлансын, чалышсын, сəј кəстəрсин».

Бəјүк Сократ өзүнүн евристик методуну шəрһ едəркən дејирмиш ки, мən ушаға һазыр билик вермирəм, билији шакирдин өз бəјни истəһсал едир. Бу елм корифеји гəрибə бир мұғажисəјə əл атырмыш: мəктəблинин бəјни билик доғанда мən бир мамача ролунда чыхыш едирəм. Гадын дунјаја өвлəд кəтирəркən саныны мамача чəкир, ана олмаға һазырлашан мəхлуг чəкир. Мамача јалныз кəмəкчидир... Ушаг да билик əлдə етмəк үчүн əзијјəти мəһз өзү чəкмелидир, мұəллим кəмəкчи олмалы, билији чəјнəјиб мəктəблијə там һазыр шəкилдə вермəмелидир.

Марағлы һалдыр ки, гəдим философлар шакирди педагожи тəсирлəрин объект һесаб етмəмиш, педагожи просесин субъекти кими гиймəтлəндирмишдир. Амма биз совет дөврүндə педагожи тəсири мутлəгəшдирмиш, мəктəблини бош чəллəк һесаб етмиш, онун бəјнини кəнəрдан долдурмаға даға чох үстүмлүк вермишк. Елə бунə кəрə де педагожи əсəрлəрдə дөнə-дөнə гəјд олунурду ки, «кениш мə'нада тəрбијə—кəнчə нəслин физики və əгли габилитетлəрини инкишаф етдирмəк, ушағлары билки, бачарыг və вердишлəрлə силаһландырмаг və мұəјјəн дунјакөрүшүнə, əхлаги сифəтлəрə јијəлəндирмəкдөн өтру онлара мəғсəдə јөнəлмиш планлы və мұтəшəккил сүрəтдə тəсир кəстəрмəкдир». («Педагогика», Бакы, 1964, с. 5—6). Тəсир кəстəрən мұəллим адланыр, тəсири гəбул едөн исə шакирд һесаб олунур.

Сои иллəрдə мəсəлəнин бу шəкилдə гојулүшүнə тəнғиди јанашма һаллары аз да олса мұшаһидə едилир. Мəсəлən, елə Бəшир мұəллимин өзү «Педагогикадан мұһазирə консепктлəri» китабында (Бакы 1993, с. 7). «педагожи просес анлајышыны шəрһ едəркən јазыр ки, мұəллимлə шакирд гаршылыгылы фəалијјəт кəстəрир, бурада дүз və əкс əлəгəлəрин вəһдəти мейдана чыхыр. Фəалијјəт гаршылыгылыдырса, артыг, мұəллими субъект, шакирди объект адландырмаг дузјун ола билмəз. Проф. Г. М. Казымов və проф. Ə. Ш. һəшимов өзлəринин «Педагогика» (Бакы, 1996, с. 11) китабында јазырлар ки, «Тəлим мұəллимин рəһбərлији илə шакирдлəрин мұəјјən билки, бачарыг və вердишлəр системинə јијəлəнмəси və бу заман онларын инкишаф етдирилмəsi və тəрбијə олунмасы просесидир», Көрүндүју кими, бурада билки və бачарығларə шакирдин өзүнүн јијəлəнмəсиндөн сəһбəт кəдир, мұəллим онларын бəјнини бош чəллəк һесаб етмир, просесин ики иштиракчысынын бири субъект, дикəри исə объект һесаб олунмур.

Демəли, 1964-чу илдəки фикирлə (бү фикир инди дə чох кениш мұдафиə олунур) 1983 və 1996-чы илдəки фикирлəр фəрғлəнир, ирəли-